

Ernest Clifford Peixotto - By Italian Seas, 1906

(prijevod dijela o Mostaru)

Ernest Clifford Peixotto (1869. – 1940.) bio je američki umjetnik, ilustrator i autor, poznat po svojim muralima, umjetničkim djelima i putopisima koja je redovito objavljivao u časopisu Scribner.

Rođen je 1869. godine u San Francisku kao jedno od petoro djece u sefardskoj obitelji. Studirao je umjetnost na Mark Hopkins institutu za umjetnost gdje ga je Emil Carlsen ohrabrio da ode u Pariz. Tamo odlazi 1888. godine i upoznaje se s brojnim umjetnicima onoga vremena. Nakon šest godina vraća se u San Francisko, a potom seli u New York gdje se pridružio ekipi iz magazina Scriber.

*Ernest je godine 1897. oženio slikarku Mary Glascock Hutchinson (1869. – 1956.), a dvije godine kasnije par se vraća u Pariz, odakle putuju po Europi i šalju skice s putovanja za objavljivanje u časopisu Scribner. Njegove skice, uz tekst svoje supruge **Mary Hutchison Peixotto** iz septembra 1902. godine, kad su boravili u Europi, objavio je u nekoliko knjiga, a u knjizi „By Italian Seas“ (Kraj talijanskih mora) objavio je ilustracije: „Mostar from the Neretva“, „A corner of the Market“, „The Shops“, „The Saric Mosque“, „A Mosque Entrance.“ Tijekom Prvog svjetskog rata bio je časnik u vojsci SAD, radio kao direktor odjela za slikarstvo i bio jedan od osam službenih umjetnika vezanim za ekspedicione snage, čiji je zadatak bio napraviti vizualni zapis događaja na bojišnici. Nakon rata ostaje u Francuskoj na raznim dužnostima do povratka u SAD gdje je bio predsjednik udruženja mural slikara, sve do smrti 1940. godine.*

Donosimo zanimljivo tekst njegove supruge, prethodno objavljivan i u nekim časopisima pod nazivom „Hercegovačka skica“, a koji je Ernest uvrstio u svoju knjigu. U tekstu s mnogo dara za zapažanje sitnih detalja i prelijepim opisima i dojmovima, ona opisuje njihov dolazak vlakom u Mostar kao i boravak u našem gradu. U nastavku, uz tekst donosimo i Ernestove crteže iz iste knjige koji su toliko vjerodostojni da ih mnogi miješaju s realnim fotografijama Mostara.

Ogroman parobrod u vlasništvu austrijskoga Lloyd, kao da je bio naša osobna jahta. Uživali smo na njegovoj palubi-šetalištu, inače rezerviranoj za dva stara Turčina, bogate trgovce iz Mostara, koji se nikad nisu micali s izabrane točke odmah iza broskog dimnjaka. Tu su oni iz dana u dan čučali na malom ćilimu iz Smirne, pokatkad kunjajući, ali mnogo

češće meljući kavu u tankom mesinganom mlinu koju bi kasnije uskuhivali na lampi na alkohol. Svakodnevno smo ih posmatrali sa zanimanjem, jer smo ih smatrali za unaprijed ponuđen doživljaj kojega smo si postavili u zadatak.

Slatki su nam se dani iz snova privodili kraju. Dolaskom noći, horde Turaka su se žurno iskrcavale s ono malo ručnoga prtljaga. Mladi je div u turbanu iznio naše torbe, a mi smo se požurili prema vlaku koji nas je čekao i koji nas je trebao ponijeti u unutrašnjost Hercegovine.

Mrkli je mrak pao, a kiša je škropila po prozorskim staklima. Obavijala nas je crna noć bez zvijezda, izuzev za vrijeme dugih čekanja na postajama, otkrivajući u odbljescima lanterni poneki crveni fes ili bijeli kaftan. No, konačno se ukazala lelujava svjetlost koja se odražavala u rijeci i mi smo stigli u Mostar.

Iz drndajućih se kočija nije moglo vidjeti baš ništa osim niskih kuća s povremenim odbljeskom iza rešetkastih prozora. Trepereće su uljne lampe visjele ponad vrata prodavaonica ili obješene na postolja boje kestena, promicala su tijela omotana u bijelo, u fesu ili u ogromnim hlačama.

Sljedeći dan po svanuću, otvorismo prozorske kapke. Kule na visokim brdima svuda oko nas, sredinom obrubljena terasama vinograda, crvenkastosmeđim i zlatnim; maslinici koji se propinju padinama ne bi li dosegli vinograde, a među zelenilom tuce vitkih minareta nalik strijelama, propinjući se iz niza kamenom popločanih kuća. U podnožju svega huči pjenušava voda Neretve. Blizu nas je bučna rijeka presvođena mostom koji leprša među užurbanom orijentalnom vrevom i koja pravi mjesta trgovačkim ulicama. Oko nas Bošnjaci, kao Arapi ili Andaluzani, opkoračuju ramena svojih mula ili ponija, odjeveni kao srpski brđani u bijele kosmate ogrtače i dokoljenice; mlade djevojke iz Ljubuškog u koketnim prslucima i crvenim fesovima, u dimijama od bogate svile boje trešnje ili svjetloljubičastim. Brojni konjski karavani natovareni vrećama koje vise sa sedla i dobro napunjenim korpama, zamjenjuju pustinjske karavane s njišućim devama. Grčki monasi crnih brada, zamotani u crno, čine živopisan kontrast srpskim ženama u bijelom, čija skraćena vanjska odjeća otkriva kratke hlače.

Ispijali smo našu kavu posmatrajući zasjenjen vrt u kojem je jedan Turčin grabljao jesenje lišće. Odredi dječaka u turbanima časkali su svojim mekim glasovima dok su odlazili u školu.

Niske su kuće obrubljivale put za tržnicu, a među njima, tu i tamo,

minijaturni rešetkasti prozori su izvirivali preko zabranjenih zidova. I upravo dok sam se čudila živi li uistinu neka žena iza tih dobro zaštićenih zidova, pogledavši nagore ugledah lice koje je odmah nestalo. Međutim, u blizini se odškrinu dvorišna kapija i ja kročih unutra u kamenom popločano dvorište; dugačka, plavo obojena kuća, čiji je natkriljeni gornji kat bio bogato ukrašen maorskim prozorima. Ispod stepeništa je bio Odalik – ženske odaje – uzduž zidova, divani živopisno ukrašeni luksuznim orijentalnim jastucima koji su pozivali na odmor. Poslužavnik za kavu s dopola napunjenim fildžanima ležao je na niskome tabureu ispod kojeg je virio par zlatovezom ukrašenih papuča – sve dovoljno da bi se Pepeljuga osjećala očajnom. Mlada je žena silazila niz stepenište, njeni su vitki prsti vukli za sobom balustradu, njeno se lice okrenulo, no ja sam uočila nježnost u njenom liku, jantarne tonove njena punoga vrata, odbлесak zlata iznad njezine veličanstvene kose obojene kanom. Oh, kako bih samo voljela ohrabriti odsjaj u njenim tamnim očima, no nisam se usudila! ...

Život i smrt u Mostaru su smješteni oko njegovih džamija, kraj čijih su snježno bijelih minareta čempresi koji kao mračni blizanci protežu svoje sablasne oblike: *Noirs soupirs de feuillage elancé Vers les cieux*.¹

U sjenama njihovih grobalja, ne zabačenim kao kod nas, ni ožalošćenim nesigurnim mislima, podižu svoje turbanima ukrašene nadgrobne stupove.

Nema grmljavine crkvenih zvona pozivajući vjernike na molitvu, nego mujezin – stariji čovjek bijele brade, u zoru, podne i uveče, penjući se na svaki minaret, sa svoje zračne platforme, šalje svoj tugaljiv poziv koji se kao eho vraća i odlazi. I upravo kad se posljednji eho smiri, na ulaznim vratima džamije, bogato ukrašenim arabeskama, ugledat ćete redove i redove cipela – jer ko bi se usudio unijeti uličnu prašinu po kojoj hodate na tepihe okrenute prema Meki! Misli me vode Bajazidu, tamo daleko u Konstantinopolj, u sjenu džamije koja nosi njegovo ime, gdje počiva u grobu prekrivenom zlatnim i srebrnim tepisima, s položenom ciglom pod njegovom glavom, ciglom načinjenom od prašine pometenom s njegove obuće i odjeće. Jer postoji stih u Kuranu koji daje smisao svemu tome: Onaj koji je zaprljan zemaljskom prašinom, ali koji hodi Allahovim putem, ne treba se bojati vatre pakla.

Uske su uličice Mostara prekrasan pejzaž. Svako je skretanje slika s dovoljno boje da bi svakoga impresionistu dovela do ludila od užitka. U sjenovitim kutovima sjede prodavači pečenih kestenja ispod dronjavih nadstrešnica i veličaju gromkim glasom vrelu kvalitetu svojih raspuknutih plodova. Igrajući se u blizini svojih kapija, prekrasna su dječica, noseći na sebi hlače *à la Memeluci* obojene cvjetnim bojama, svijetložute, trešnja crvene i u tonovima krizantema. Vitki mladići s malim džezvama kave u rukama trče tamo-amo kako bi opskrbili stalnu potražnju za ovim omiljenim napitkom. Turske žene, lica prekrivenih neprozirnim muslinom, gegajućim korakom vuku svoje žute cipele. Te su ružne figure u dugim mantilima zakrabiljene feredžom, čije zašivene kapuljače skrivaju lice i čiji rukavi vise prazni zabačeni preko leđa unatrag. Visoki bradati trgovci u blistavim bijelim turbanima ležerno hodaju svećanim hodom kroz gomilu.

---

¹ (Franc.) Crni uzdasi lišća uzdižu se prema nebu.

Mali kiosci, s druge strane, otvaraju svoja vrata ranim jutrom. Svaka prodavaonica je kao kavez sa menanžerijom koja drži Turčina ili dva koji čuče i koji glume poseban vid trgovine. Opančari okruženi ljepilom, bojama i brojnim redovima drvenih obućarskih kalupa. Krojači, sjedeći prekrivenih nogu i nadvijeni nad raznom odjećom, šiju. Kujundžije, nagnuti nad bakarne pladnjeve ukrašavaju ih zlatnim i srebrnim nitima, a čuje se ravnomjerno udaranje čekića. Mimo sve ove zbrke, u poluprigušenome svjetlu, sjedi glava obitelji s bijelim turbanom na glavi, lica pasivne sudbine, očiju fiksiranih u jednu točku, s orlovskim nosom koji strši ponad bijele brade, bronzanih obraza, prozirnih prstiju kao ptičijih kandži, nagnut je nad nargilu koja se nikad gasi.

Prelazimo veliki kameni most – most toliko poznat da od njega potječe i ime Mostara. S jednim jedinim lukom koji se proteže s kamena na kamen, iznad duboka korita rijeke Neretve, ima oblik polukruga. Dvije masivne kule prijeteći čuvaju uzak put sa stepeništem koje vodi do mosta. Kako smo deosegli središte luka, naginjući se preko ograde, glave nam zahvaća vrtoglavica gledajući u modru vodu s brojnim virovima i koja nezaustavljivo juri. Na udaljenijoj strani mosta, prolazeći ispod lučne kapije gdje bronzani prosjak u prljavim dronjcima pruža ruku kao da je mumijina, počinju siromašniji četvrti grada. Male prodavaonice, možda manje privlačne, su više natiskane užurbanim gomilama. Trgovci povrćem i voćem su zauzeli sve štandove pored mesnica gdje goveđi jezici, svinjske nogice i krvave jagnjeće glave vise u odvratnome mnoštvu. Ovdje zadovoljstvo prestaje. Par izuzetaka u nastavku, ali dojam se brzo mijenja. I našli smo se u otvorenom selu na lijevoj obali. Sjenke žalosnih vrba nad virovitom rijekom; visoko u brdu svjetlucaju tornjevi Pravoslavne crkve, a iza nje krivudavi obrisi tvrđava na brdima koji brane ovaj slikovit komadić Orijenta još nenačet modernim životom.

(Preveo: Tibor Vrančić)